

Rafał Czachor

- ▶ Uczelnia Jana Wyżykowskiego
(Jan Wyżykowski University; Polkowice, Poland)
- ▶ e-mail: r.czachor@ujw.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-5929-9719

DOI: 10.15290/mhi.2025.24.02.38

RECENZJA

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД РОССИИ: ОСМЫСЛЕНИЕ ОПЫТА.
МОНОГРАФИЯ, ПОД РЕД. А.Н. МЕДУШЕВСКОГО, ЦЕНТР
КОНСТИТУЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ, МОСКВА 2022, SS. 652**

Abstrakt

Recenzowana praca zbiorowa pt. *Конституционный Суд России: осмысление опыта* [Sąd Konstytucyjny Rosji: zrozumienie doświadczenia] to obszerne, wieloaspektowe studium ewolucji rosyjskiego sądownictwa konstytucyjnego od schyłku ZSRR po reformę konstytucyjną z 2020 roku. Tom liczący 15 rozdziałów prezentuje między innymi podstawy prawne organizacji i działalności Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, jego kompetencje, ważniejszy dorobek orzecznicy, relacje z władzami wykonawczą i ustawodawczą, a także kwestie etyczne i społeczne związane z jego działalnością czy wreszcie miejsce w konstytucjonalizmie wielopoziomowym.

Autorzy dzieła przyjmują tezę – głoszoną przez redaktora tomu, wybitnego prawnik Andrieja Mieduszeńskiego – o cyklu konstytucyjnym w Rosji i wskazują na stopniowe odchodzenie od liberalnego modelu państwa prawa ku systemowi autorytarnemu. W zasadzie wszystkie rozdziały potwierdzają tę tezę, unaoczniając, że erozja instytucji niezależnego sądownictwa konstytucyjnego dokonywana była z zewnątrz (czyli ze strony innych organów władzy publicznej), od wewnątrz (poprzez określone postawy sędziów oraz sposób ich orzekania) oraz przy względnie biernej postawie społeczeństwa, które nie mając bogatego doświadczenia funkcjonowania

w państwie prawa, przede wszystkim nie rozumie istotny i znaczenia Sądu Konstytucyjnego w systemie organów państwowych.

Wysoko należy ocenić zarówno rzetelność recenzowanego opracowania, jak i odwagę w analizie niewygodnych dla władzy tematów, szczególnie w warunkach rosyjskiej cenzury. Publikacja stanowi cenne źródło wiedzy dla prawników i politologów badających transformację ustrojową Rosji oraz mechanizmy kontroli konstytucyjności prawa w systemach autorytarnych.

Słowa kluczowe: sądownictwo konstytucyjne, prawo konstytucyjne Federacji Rosyjskiej, problem niezależności organów sądownictwa w państwach niedemokratycznych, konstytucjonalizm autorytarny

REVIEW

**THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION:
AN INTERPRETATION OF THE EXPERIENCE. A MONOGRAPH, EDITED BY
A.N. MEDUSHEVSKY, CENTER FOR CONSTITUTIONAL STUDIES, MOSCOW 2022, 652 PAGES**

Abstract

The reviewed collective book *Конституционный Суд России: осмысление опыта* [*The Constitutional Court of the Russian Federation: An Interpretation of the Experience*] is an exhaustive, multi-faceted study of the evolution of Russia's constitutional judiciary from the final years of the USSR to the 2020 constitutional reform. The volume, comprising 15 chapters, examines the legal foundations of the organization and functioning of the Constitutional Court of the Russian Federation, its competences, key jurisprudence, relations with the executive and legislative branches, as well as ethical and social issues linked to its activity and its role within multilevel constitutionalism.

The authors propose the thesis, presented by Andrei Mesushevsky, the editor of the book and an outstanding scholar, of a constitutional cycle in Russia, highlighting the gradual shift from a liberal rule-of-law model to an authoritarian system of governance. Generally, all chapters of the book confirm this thesis by demonstrating that the erosion of an independent constitutional judiciary has been caused from the outside (i.e. other branches of powers), from the inside (through certain attitudes of judges and how they adjudicate) and with a relatively passive attitude of the Russian society, which, lacking a rich experience of functioning in the rule of law, first of all fails to understand the relevance of the Constitutional Court in the system of state organs.

The work deserves high praise for both its scholarly rigour and its courage in addressing topics uncomfortable for the authorities, especially given the conditions of censorship

in Russia. The publication is a valuable resource for lawyers and political scientists studying Russia's constitutional transformation and mechanisms of constitutional review in authoritarian systems.

Keywords: constitutional judiciary, constitutional law of the Russian Federation, problem of judicial independence in non-democratic states, authoritarian constitutionalism

1. Wstęp

Sądowe organy kontroli konstytucyjności prawa stały się w nowoczesnym konstytucjonalizmie ważną częścią jego systemu instytucjonalnego, by nie rzec – oporą. Ważnym kryterium istnienia demokratycznego państwa prawa jest zagwarantowanie jednostkom skutecznej sądowej ochrony ich praw, w tym prawa do żądania uchylecia, zmiany lub niestosowania tych przepisów, które są niezgodne z konstytucją i działają na szkodę tychże jednostek. Zagwarantowanie realizacji zasad ustrojowych demokratycznego państwa prawa oraz przestrzegania praw i wolności jednostek spoczywa zatem nie tylko na sądownictwie powszechnym, ale także na organach sądownictwa konstytucyjnego.

Sprawia to, że zagadnienia związane z ustrojem sądownictwa konstytucyjnego, jego legitymacją oraz badania prawnoporównawcze cieszą się niestąbnym zainteresowaniem nauki prawa. Sądownictwo konstytucyjne staje się ogniwem spajającym zasadę państwa prawnego z ideą demokracji, jednakowoż wskazuje się nie tylko na pozytywne skutki działalności organów kontroli konstytucyjności prawa (niezależnie od tego, czy w modelu kelsenowskim, czy anglosaskim), lecz również potencjalne zagrożenia. Przejawia się to choćby w postaci groźby wykształcenia „jurystokracji”¹. Organ kontroli konstytucyjności prawa staje się w niej „negatywnym legislatozem” (pomijając inne możliwe jego funkcje), który nie cieszy się tak silną demokratyczną legitymacją, jak parlamenty, dla których funkcja tworzenia prawa jest funkcją podstawową.

Okoliczności te świadczą, że organy kontroli konstytucyjności prawa mogą pełnić szereg istotnych dla systemu politycznego państwa zadań. Powinny one utrzymywać

¹ R. Hirschl, *Towards juristocracy: the origins and consequences of the new constitutionalism*, Cambridge 2004.

równowagę pomiędzy hipotetyczną nieograniczoną władzą ludu (sprawowaną bezpośrednio lub poprzez organy przedstawicielskie), ewentualnymi nadużyciami egzekutywy i jednocześnie nie popadać w dyktat jurystokracji. Nie bez znaczenia jest też okoliczność, że tego rodzaju wyspecjalizowane organy działają nie tylko w państwach demokratycznych, lecz także autorytarnych, choć realizowane przez nie zadania mają głównie charakter imitacji urządzeń ustrojowych właściwych państwu demokratycznemu².

Poniższa recenzja dotyczy pracy zbiorowej pt. *Суд Конституционный Росии: понимание доświadczenia*, przygotowanej pod redakcją Andrieja Mieduszeńskiego³, której treść warto przybliżyć polskim czytelnikom co najmniej z kilku powodów. Jest to aktualne, rozległe i wielowątkowe studium historii i współczesności sądownictwa konstytucyjnego w schyłkowym okresie istnienia Związku Radzieckiego i w dzisiejszej Federacji Rosyjskiej (FR). Uwzględnia ono stan prawny po najnowszej reformie konstytucyjnej, która miała miejsce w Rosji w 2020 roku i która domknęła na gruncie normatywnym proces konsolidacji reżimu autorytarnego⁴.

Redaktor tomu oraz autorzy poszczególnych rozdziałów (między innymi Jelena Grycenko, Irina Alebastrowa, Armen Dżagarjan, Aleksandra Troicka) to doświadczeni badacze, którzy gwarantują wysoki poziom opracowania. We współczesnych warunkach cenzury i autocenzury środowisk naukowych w Rosji wysoko ocenić należy fakt, że autorom udało się przygotować pracę kompletną, bez pomijania lub maskowania tych kwestii, które są najmniej wygodne dla rządzących.

Wreszcie na odnotowanie zasługuje fakt, że wydawcą przedmiotowego dzieła jest Instytut Prawa i Polityki Publicznej (Институт права и публичной политики).

² Np.: R. Czachor, *Ustrój sądownictwa konstytucyjnego w państwach autorytarnych. Analiza porównawcza przypadku republik Azji Środkowej*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2024, nr 1(34), s. 131–159, <https://doi.org/10.48269/2451-0807-sp-2024-1-06>.

³ A. Mieduszeński jest prawnikiem, politologiem i filozofem związanym z moskiewską Wyższą Szkołą Ekonomiki. Jego ważniejsze prace jednoautorskie to: А.Н. Медушевский, *Сравнительное конституционное право и политические институты*, Москва 2002; idem, *Размышления о современном российском конституционализме*, Москва 2007.

⁴ R. Czachor, *Reforma konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej w 2020 roku*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3(61), s. 261–276, <https://doi.org/10.15804/ppk.2021.03.17>.

Jest to organizacja pozarządowa zastrzeżona dla teorii i praktyki konstytucjonalizmu i ochrony praw w Rosji. Oprócz monografii wydawała jeden z najlepszych na rynku rosyjskim periodyków z zakresu nauk prawnych: „Przegląd Prawa Porównawczego” („Сравнительное конституционное обозрение”). Obecnie Instytut jest włączony do spisu „obcych agentów” w rozumieniu rosyjskiego prawa, a jego przyszłość nie rysuje się w optymistycznych barwach.

Recenzowane dzieło wzbudza uznanie rozmachem i głębią treści. Oprócz przedmowy, postowia i załączników składa się z 15 rozdziałów merytorycznych. Przyjęto problemową konstrukcję pracy – rozpoczęto od wątków teoretycznoprawnych i historycznych, a następnie rozwinięto szereg praktycznych kwestii, istotnych dla współczesnego funkcjonowania Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej (dalej: SK FR).

Z racji obszerności tekstu tej publikacji poniżej przedstawione zostaną najważniejsze tezy i konkluzje płynące z lektury ważniejszych rozdziałów, które mogą być cenne poznawczo dla polskich prawników oraz politologów zajmujących się problematyką ustroju FR. Dla porządku wymienić należy kolejność rozdziałów pracy: *Rosyjski model sądownictwa konstytucyjnego z perspektywy porównawczej; Kontrola konstytucyjna w Rosji: początek drogi; Sąd Konstytucyjny w systemie podziału władz i jego współpraca z organami „politycznymi”; Sąd Konstytucyjny w systemie sądownictwa; Prawne podstawy organizacji i działalności Sądu Konstytucyjnego i ich ewolucja; Organizacja Sądu Konstytucyjnego; Kompetencje Sądu Konstytucyjnego; Wykładnia i argumentacja w orzeczeniach Sądu Konstytucyjnego; Specjalne techniki wykładni i orzekania w sytuacji konfliktów interesów konstytucyjnych; Typologia orzeczeń Sądu Konstytucyjnego; Wykonanie orzeczeń Sądu Konstytucyjnego; Czynniki etyczny w działalności Sądu Konstytucyjnego; Sąd Konstytucyjny w systemie konstytucjonalizmu wielopoziomowego; Sąd Konstytucyjny ze stanowisk opinii społecznej i etyki polityczno-społecznej; Sąd Konstytucyjny jako instytucja polityczna w rosyjskim systemie władzy: znaczenie, funkcje, ewolucja doktryny i założeń legitymizujących.*

Z powyższego wynika, że do treści pracy zbiorowej włączono nie tylko zagadnienia bezpośrednio lokujące się w obszarze dogmatyki prawa, lecz także związane z socjologią prawa czy też polityką prawa.

2. Od aprecjacji do deprecjacji sądownictwa konstytucyjnego w Rosji – główne wątki monografii

Konstrukcja dzieła zbudowana jest wokół wiodącej tezy, formułowanej przez Andrieja Mieduszewskiego już w jego wcześniejszych rozprawach⁵, o istnieniu cyklu konstytucyjnego – składającego się z kolejnych faz, przy pomocy których można dokonać analizy ewolucji ustroju sądownictwa konstytucyjnego w FR. W cyklu tym wyróżniono trzy fazy: odejścia od radzieckiego modelu formalnego konstytucjonalizmu, utworzenia – na mocy konstytucji FR z 1993 roku – nowego modelu SK opartego na liberalnych wartościach oraz stopniowego odejścia od niego, czego finalnym etapem była konserwatywno-restauracyjna reforma konstytucyjna z 2020 roku (s. 9).

Punktem wyjścia do krytycznych rozważań o kierunku ewolucji SK FR jest przepis art. 2 obowiązującej konstytucji FR z 1993 roku⁶, stanowiący, że człowiek jest najwyższą wartością, zaś uznanie, przestrzeganie i ochrona praw i wolności człowieka i obywatela są obowiązkiem państwa. Praca obficie odwołuje się do ustaleń rosyjskiej doktryny prawa, w której *nota bene* sądownictwo konstytucyjne doczekało się licznych opracowań, oraz orzeczeń SK FR.

Z najważniejszych dla obcojęzycznego czytelnika ustaleń, które zawarte są w przedmiotowej publikacji, wskazać można następujące. Prekursorem organu sądownictwa konstytucyjnego w FR był funkcjonujący w latach 1989–1990 Komitet Nadzoru Konstytucyjnego. Jego ustanowienie w ramach *pierestrojkowych* reform należy postrzegać jako przełom, bowiem zerwano z radziecką koncepcją dyktatury proletariatu i jednolitości władzy spoczywającej w rękach rad różnych szczebli. Zdaniem autorów pracy włączenie pewnych elementów przypominających kontrolę konstytucyjności prawa do praktyki ustrojowej Imperium Rosyjskiego proponowano już na przełomie XIX i XX wieku. W okresie radzieckim pewne funkcje w tym zakresie realizował Sąd Najwyższy ZSRR, zaś po przyjęciu nowej konstytucji w 1977 roku – Prezydium Rady Najwyższej ZSRR.

Komitet Nadzoru Konstytucyjnego wyposażono w szerokie uprawnienia wydawania postanowień o zgodności obowiązujących aktów prawnych z konstytucją oraz ich projektów na etapie procedowania przez Zjazd Deputowanych Ludowych. Mógł

⁵ А.Н. Медушевский, *Теория конституционных циклов*, Москва 2005.

⁶ Конституция Российской Федерации, www.kremlin.ru/acts/constitution [dostęp: 1.07.2025].

on wszczynać postępowania na wniosek innych organów, jak i z inicjatywy własnej. Orzeczeniem Komitetu zawieszano obowiązywanie wadliwego aktu prawnego, zaś wydający go organ w ciągu trzech miesięcy zobowiązany był do doprowadzenia do jego zgodności z konstytucją. Komitet działał bardzo krótko i przestał funkcjonować wraz z rozpadem ZSRR w grudniu 1991 roku. Jego umocowanie prawne i potencjalną rolę w systemie organów władzy autorzy publikacji oceniają wysoko, jako przejaw odważnego i progresywnego w tamtej epoce rozwiązania, mimo że w swoim epizodzie posłużył raczej wyłącznie jako „demonstracja reformatorskich dążeń władzy” (s. 79).

Rosyjski organ sądownictwa konstytucyjnego wprowadzono do systemu organów władzy na mocy nowelizacji konstytucji Rosyjskiej FSRR z grudnia 1990 roku, zaś stosowne przepisy były jeszcze zmieniane w maju 1991 roku i kwietniu 1992 roku. Twierdzi się, że SK FR nie jest kontynuatorem Komitetu Nadzoru Konstytucyjnego, lecz alternatywą (s. 198). W lipcu 1991 roku uchwalono ustawę o SK RFSRR. Jako ważne osiągnięcie ówczesnego modelu wskazano możliwość kierowania skarg konstytucyjnych przez obywateli.

Ze stosunkowo niewielkiego dorobku orzeczniczego SK RFSRR/FR z lat 1991–1993 autorzy wymieniają dwa orzeczenia: w sprawie legalności działalności Partii Komunistycznej oraz podporządkowania organizacyjnego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. SK FR w pierwszym okresie swojego funkcjonowania był aktywnym uczestnikiem polityki krajowej, oponującym zarówno prezydentowi Borysowi Jelcynowi, jak i Radzie Najwyższej, ale także włączającym się w konfrontację pomiędzy nimi. Autorzy pracy wskazują, że SK FR w tej sytuacji stał się ofiarą politycznej rywalizacji, której kulminacją był kryzys władzy w II połowie 1993 roku. Borys Jelcyn na mocy dekretu rozwiązał parlament i SK FR oraz zlecił opracowanie tekstu nowej ustawy zasadniczej FR.

W 1993 roku rozpoczął się kolejny okres w ewolucji SK FR. Współczesny SK FR jest jednym z dwóch najwyższych sądów, obok Sądu Najwyższego (do 2014 funkcjonował jeszcze Najwyższy Sąd Arbitrażowy). Wskazuje się, że celem ustawodawcy, kierującego się wytycznymi ze środowiska politycznego Borysa Jelcyna, nie było stworzenie organu, który gwarantowałby realizację uznanych w państwach demokratycznych zasad kontroli konstytucyjności prawa, lecz personalne obsadzanie stanowisk sędziowskich tak, by SK FR sprzyjał interesom ówczesnej głowy państwa. Bardziej złożona i wielowątkowa jest historia działalności SK FR w ćwierćwieczu

naznaczonym rządami Władimira Putina. Choć organ ten pełnił funkcję korygującą wobec niektórych kierunków zmian wytyczanych przez prezydenta, finalnie nie zapobiegł autorytaryzacji ustroju, czego dobitnym przykładem jest spolegliwa postawa SK FR wobec reformy konstytucyjnej dokonanej w 2020 roku, a wcześniej choćby uznanie za konstytucyjną ustawy o tzw. obcych agentach.

Autorzy szeroko opisują i wyjaśniają zmiany ustawodawstwa i aktów podstawowych dotyczących SK FR, w tym zmiany zakresu jego kompetencji, kadencji, liczby członków, statusu członków oraz procedury postępowania przed SK FR. Wskazuje się, że część zmian miała charakter wyłącznie *de jure*, zaś część – *de facto* (s. 278 i n.). W 2007 roku SK FR zmienił siedzibę z Moskwy na Sankt Petersburg i – jak twierdzą i wyjaśniają autorzy – „nie była to tylko nowelizacja art. 115 konstytucji, lecz instytucjonalny szok, który pociągnął za sobą zmiany obowiązujących w nim praktyk” (s. 229–230).

Interesujące wnioski płyną z analizy tego, w taki sposób inne organy państwowe korzystają z narzędzi prawnych oferowanych przez SK FR. Z przytoczonych danych wynika, że prezydent FR wnioski o kontrolę konstytucyjności ustaw w latach 1995–2020 kierował zaledwie 12-krotnie (s. 151). Najczęściej zaś z SK FR współpracowały organy władzy na szczeblu regionalnym federacji.

Mimo formalnego stopniowego rozszerzania kompetencji SK FR z każdą dotyczącą go reformą współczesny stopień niezależności sądu jest nieporównywalnie niższy niż przed trzema dekadami. Ogółem oceniając ewolucję pozycji prawnej oraz innych normatywnych zmian odnośnie do działalności SK FR, autorzy twierdzą, że oprócz pewnych uzasadnionych modernizacji, dotyczących między innymi cyfryzacji działalności, ich większa część miała charakter motywowany politycznie i wyrażała dążenie do podporządkowania sędziów SK FR władzy wykonawczej i ograniczenia pluralizmu w jego działalności (między innymi poprzez zakaz publikowania zdań odrębnych). Na płaszczyźnie organizacyjnej manifestuje się to między innymi ograniczaniem liczby sędziów (z początkowej liczby 19 do 11) czy też likwidacją podziału wewnętrznego SF FR na izby (s. 276).

Dla całościowej oceny funkcjonowania sądownictwa konstytucyjnego w danym państwie istotne znaczenie ma również efektywność jego orzeczeń, czyli stopień ich wykonywania przez stosowne organy. W tym zakresie autorzy pracy stwierdzają, że „sytuacja wygląda całkiem korzystnie” (s. 444). Większość organów będących

adresatami orzeczeń – regionalne organy legislatywy i egzekutywy – wykonuje je w trybie przewidzianym prawem. Jako główny problem wymieniono nieterminowe usuwanie wad prawnych ustaw federalnych, natomiast w latach 2010–2018 federalny ustawodawca nie wykonał 4% orzeczeń SK FR (s. 445). Sytuację tę autorzy tłumaczą okolicznością, że „orzeczeń w ważnych politycznych kwestiach, polegających na stwierdzeniu niekonstytucyjności federalnych aktów normatywnych, SK FR już dawno nie przyjmuje”. Zauważają też, że problem niezależności SK FR jest pochodną braku w FR skutecznego mechanizmu *check and balance* oraz równoważenia się władzy ustawodawczej i wykonawczej (s. 445).

Interesujące są rozważania dotyczące miejsca SK FR w konstytucjonalizmie wielopoziomowym. Autorzy wychodzą od stwierdzenia, że przepisy konstytucji FR stanowią o związaniu państwa prawem międzynarodowym i jego nadrzędności względem prawa krajowego. Szczegółowa analiza praktyki stosowania tych przepisów dotyczy współpracy SK FR z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej: ETPCz). Proces ten miał kilka etapów. O ile w pierwszym z nich FR życzliwie współpracowała z ETPCz, harmonizując swoje przepisy z Europejską konwencją praw człowieka oraz podwyższając standard ochrony praw i wolności jednostek, w to drugim etapie, po 2015 roku, zarysował się trend przeciwny. Wówczas na mocy nowelizacji ustawy federalnej o SK FR zyskał on prawo oceny wykonalności orzeczeń ETPCz. W oczywisty sposób odbiło się to na poziomie ochrony praw człowieka, a finalnym aktem ochłodzenia relacji pomiędzy SK FR a ETPCz było opuszczenie przez FR Rady Europy i zaprzestanie uznawania jurysdykcji ETPCz w 2022 roku.

Ciekawe wnioski płyną z badań nad społeczną percepcją SK FR prowadzonych przez wiarygodne ośrodki. Wynika z nich dość sprzeczny obraz pozytywnej oceny jego działalności przez większość społeczeństwa (53% do 21%) przy jednoczesnej niewiedzy o roli i celach jego działalności (51% respondentów twierdzi, że nie posiada wiedzy w tym zakresie). Co więcej, 46% ankietowanych uważa konstytucję FR za dokument formalny, który nie daje ochrony praw i wolności jednostki, i aż 69% sądzi, że jest ona naruszana systematycznie (s. 514). Ogółem autorzy konstatują, że w społeczeństwie rosyjskim wciąż istnieje zapotrzebowanie na samodzielny i niezawisły organ sądownictwa konstytucyjnego, natomiast niezbędne jest działanie na rzecz zwiększenia społecznego zaufania do niego. Kompromisowa postawa współczesnego SK FR wobec władzy wykonawczej niesie ryzyko utraty posiadanego obecnie zaufania, które oparte jest nie tyle na rzetelnej wiedzy społeczeństwa, co wierze w wartości ustrojowe (s. 541).

Z powyższym korespondują wnioski autorów pracy dotyczące miejsca SK FR w systemie organów władzy. Stwierdzają oni, że pozostaje on wciąż odrębnym podmiotem stosunków politycznych, aczkolwiek dają szereg dowodów na to, że przestaje on realizować tradycyjną funkcję regulatora stosunków pomiędzy legislaturą a egzekutywą (s. 574). Co ważne, sytuacja w tym zakresie jest bardziej złożona, niż można byłoby zakładać zgodnie z supozycją, iż w okresie Jelcynowskim SK FR miał większą niezależność i wykazywał się większym aktywizmem niż w okresie Putinowskim. Ogółem można obronić taką tezę, choć rozwój wydarzeń w tym wypadku nie był liniowy. Oprócz kwestii umocowania prawnego SK FR i zmieniającego się katalogu jego uprawnień niebagatelną rolę w jego działalności odgrywał czynnik ludzki – skład sędziowski oraz osoba zajmująca stanowisko prezesa SK FR.

Część rozdziałów pracy ma bardziej szczegółowy charakter i wymaga dobrego rozeznania w specyfice funkcjonowania SK FR. Dotyczy to między innymi rozdziału poświęconego problematyce etyki w pracy sędziów SK FR, w którym analizowane są kwestie aktywizmu sędziowskiego, medialnego nagłaśniania ich pracy czy odpowiedzialności dyscyplinarnej, oraz rozdziału omawiającego techniki wykładni, w którym w celach ilustracyjnych przywołano szereg głośnych orzeczeń.

3. Ocena końcowa

Z przedmiotowej pracy płynie wniosek, że SK FR w okresie 30 lat swojego funkcjonowania przekształcił się z niezależnego organu realizującego zasadę państwa prawa i oponującego innym gałęziom władzy – w szczególności prezydentowi FR, stojącemu na czele egzekutywy – w organ, którego celem działalności jest doprowadzenie do lojalnego kompromisu z innymi organami władzy publicznej, choćby kosztem konstytucyjnych wartości. Współczesna działalność orzecznicza SK FR jest przewidywalna, a organ ten stał się częścią ustrojowej fasady „suwerennej demokracji”, jako alternatywnej dla demokracji liberalnej.

Znamienne są słowa jednego z sędziów SK FR, iż sąd nie jest skłonny orzekać w sposób odbiegający od ogólnych kierunków polityki państwa, a jego cel widzi on jako „punktowe poprawki błędów prawnych” (s. 55). Jednocześnie autorzy jednoznacznie pozytywnie oceniają całokształt dotychczasowego rozwoju sądownictwa konstytucyjnego w FR, szczególnie sięgając do doświadczenia wczesnych

lat 90., gdy SK „dumnie prowadził samodzielną walkę z powszechnym bezprawiem i bezkonstytucyjnością” (s. 578). Recenzowana publikacja zasługuje na wysoką ocenę, jako materiał dokumentujący proces rozwoju sądownictwa konstytucyjnego FR oraz jako źródło do dalszych badań w tym obszarze. Rozległa baza bibliograficzna oraz przywołane orzecznictwo mogą być wykorzystane do pogłębionych analiz nad kierunkiem rozwoju SK FR.

Zaprezentowane na łamach przedmiotowego dzieła ustalenia zespołu badawczego pod kierunkiem Andrieja Mieduszeńskiego czytelnik może skonfrontować z treścią paradygmatu konstytucjonalizmu autorytarnego⁷. Z dość jasnych powodów autorzy książki nie mogli tego zrobić, zaś zabieg ten pomaga zrozumieć, na czym polega napięcie pomiędzy rozwiązaniami normatywnymi a praktyką działalności organów władzy publicznej w państwach o ustroju niedemokratycznym.

Bibliografia

- Czachor Rafał, *Reforma konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej w 2020 roku*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3(61), s. 261–276, <https://doi.org/10.15804/ppk.2021.03.17>.
- Czachor Rafał, *Ustrój sądownictwa konstytucyjnego w państwach autorytarnych. Analiza porównawcza przypadku republik Azji Środkowej*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2024, nr 1(34), s. 131–159, <https://doi.org/10.48269/2451-0807-sp-2024-1-06>.
- Frankenberg Günter, *Authoritarianism: Constitutional Perspectives*, Cheltenham–Northampton 2020.
- Hirschl Ran, *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Cambridge 2004.
- Konstitucija Rossijskoj Federacii [Конституция Российской Федерации], <https://kremlin.ru/acts/constitution> (dostęp: 1.07.2025).
- Meduševskij Andrej N., *Razmyšleniâ o sovremennom rossijskom konstitucionalizme*, Moskva 2007 [Медушевский Андрей Н., *Размышления о современном российском конституционализме*, Москва 2007].
- Meduševskij Andrej N., *Sravnitel'noe konstitucionnoe pravo i političeskie instituty*, Moskva 2002 [Медушевский Андрей Н., *Сравнительное конституционное право и политические институты*, Москва 2002].

⁷ Np.: M. Tushnet, *Authoritarian Constitutionalism. Some Conceptual Issues*, [w:] *Constitutions in Authoritarian Regimes*, red. T. Ginsburg, A. Simpser, New York 2014, s. 36–49; G. Frankenberg, *Authoritarianism: Constitutional Perspectives*, Cheltenham–Northampton 2020.

Meduševskij Andrej N., *Teoriâ konstitucionnyh ciklov*, Moskva 2005 [Медушевский Андрей Н., *Теория конституционных циклов*, Москва 2005].

Tushnet Mark, *Authoritarian Constitutionalism. Some Conceptual Issues*, [w:] *Constitutions in Authoritarian Regimes*, red. Tom Ginsburg, Alberto Simpser, New York 2014, s. 36–49.

► STRESZCZENIE

Recenzja:

Конституционный Суд России: осмысление опыта. Монография, под ред. А.Н. Медушевского, Центр конституционных исследований, Москва 2022, ss. 652

Powyższa recenzja monografii *Sąd Konstytucyjny Rosji: zrozumienie doświadczenia*, napisanej przez zespół wybitnych rosyjskich prawoznawców pod redakcją Andrieja Mieduszevskiego, omawia przedmiotową publikację jako unikalne współczesne studium z zakresu prawa konstytucyjnego. Ze względu na obszerność monografii i wielość podjętych wątków autor recenzji skupił się na wybranych kwestiach, które mogą być cenne dla badaczy spoza kręgu rosyjskojęzycznego. Recenzja ma charakter aprobeujący, recenzent docenił jej wartość poznawczą, poprawność metodologiczną oraz odwagę w poruszaniu tematów niewygodnych dla władzy.

Monografia przedstawia szczegółową historię kształtowania się instytucji sądownictwa konstytucyjnego w Rosji na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, ewolucji jego kompetencji, orzecznictwa oraz relacji z innymi organami władzy. Kluczową tezę opracowania jest koncepcja cyklu konstytucyjnego, który polega na kilkuetapowym przejściu od liberalnego modelu państwa prawa do autorytarnego reżimu. Recenzja wskazuje na ograniczenie niezależności sądu, jego instytucjonalną marginalizację oraz upolitycznienie mechanizmów nominacyjnych. Wskazano także na paradoks: mimo relatywnie wysokiego społecznego poparcia dla sądu konstytucyjnego świadomość jego roli i funkcji w społeczeństwie rosyjskim pozostaje niska.

Recenzowaną pracę zbiorową można potraktować nie tylko jako cenną monografię naukową, ale również swoisty prawniczy komentarz do kondycji ustrojowej współczesnej Federacji Rosyjskiej oraz sytuacji sądownictwa konstytucyjnego w warunkach autorytaryzmu. W ocenie recenzenta tom przygotowany pod redakcją Andrieja Mieduszevskiego ma istotne znaczenie dla badaczy transformacji ustrojowych, prawa porównawczego i konstytucjonalizmu w państwach niedemokratycznych.

► SUMMARY

Review:

The Constitutional Court of the Russian Federation: An Interpretation of the Experience. A Monograph, edited by A.N. Medushevsky, Center for Constitutional Studies, Moscow 2022, 652 pages

The following review discusses the content of the monograph *The Constitutional Court of the Russian Federation: An Interpretation of the Experience* written by a team of prominent Russian legal scholars and edited by Andrei Medushevsky. In the reviewer's opinion, it is a unique contemporary study of Russian constitutional law. Due to the comprehensiveness of the monograph and the multiplicity of threads taken up, the author of the review has focused on selected issues that may be of special value to researchers outside the Russian-speaking circle. The review is approving; the reviewer appreciates its cognitive value, methodological correctness and courage in raising topics uncomfortable for the authorities.

The book presents a detailed history of the formation of the constitutional judiciary in Russia in the late 1980s and early 1990s, the evolution of its competences, jurisprudence and relations with other organs of power. The key thesis of the study is the concept of the constitutional cycle, which involves several stages of transition from a liberal rule of law model to an authoritarian regime. The review points to the consecutive reduction of judicial independence, its institutional marginalisation and the politicisation of appointment mechanisms. It also points to a paradox: despite relatively high public support for the constitutional court, awareness of its role and function in Russian society remains low.

The reviewed volume can be regarded not only as a valuable scientific monograph but also as a specific legal commentary on the systemic condition of the contemporary Russian Federation and the constitutional judiciary in an authoritarian state. In the reviewer's opinion, the volume edited by Andrei Medushevsky is a significant contribution to the studies in states' transformation, comparative legal studies, and constitutionalism in non-democratic countries.